

اسلام در ایران؛ زمینه‌های ظهور

درس ۸

تمدن اسلامی - ایرانی

حملهٔ عرب‌های مسلمان به ایران که منجر به سقوط ساسانیان و آغاز دوران اسلامی شد، رویدادی مهم و سرنوشت‌ساز در تاریخ کشور ما به شمار می‌رود. شما در این درس با استفاده از شواهد و مدارک، چگونگی فتح ایران توسط اعراب مسلمان و علل و آثار مهم‌ترین تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی را که در دو سدهٔ نخست هجری در کشور ما به وقوع پیوست و زمینه‌های شکل‌گیری تمدن اسلامی - ایرانی را فراهم آورد، بررسی خواهید کرد.

فتح ایران

فکر کنیم و پاسخ دهیم

مورخان در یک تقسیم‌بندی معروف، تاریخ ایران را به دو دورهٔ باستان و اسلامی تقسیم کرده‌اند. الف) به نظر شما مبنای این تقسیم‌بندی چیست؟
ب) با همفکری، چند ویژگی مشترک و متفاوت جامعهٔ ایران را در این دوره به یاد بیاورید.

ساسانیان و اعراب

۱) در دوران باستان، قبایل بیابانگردِ عرب که در مجاورت مرزهای جنوب و جنوب‌غربی فلات ایران می‌زیستند، مکرر به شهرها و آبادی‌های مرزی میهن ما هجوم می‌آوردند و پس از غارت آنها به درون بیابان‌های شبه‌جزیرهٔ عربستان عقب‌نشینی می‌کردند. ^۱ همین دلیل، حکومت ساسانیان، علاوه بر زنجیره‌ای از پادگان - شهرها که در مرزهای جنوب‌غربی قلمرو خود ایجاد کرده بود، دولت‌نشاندگی از طایفهٔ عربِ آل‌مُنذر (لَحْمِیان) را در حیره بر سر کار آورد تا در برابر یورش اعراب بدوی از مرزهای ایران دفاع کند. در جنوب، غیر از بحرین^۱ و عمان که جزء سرزمین اصلی ایران بودند و مرزبانان ایرانی بر آنجا حکومت می‌کردند، یمن نیز از زمان پادشاهی خسرو انوشیروان به تصرف ساسانیان درآمد. ^۲

اوضاع ایران در آستانهٔ حملهٔ اعراب

(هم‌زمان با ظهور اسلام، وضعیت سیاسی و اجتماعی ایران چندان مناسب نبود؛ زیرا حکومت ۴۰۰ سالهٔ ساسانی از یک سو، بر اثر جنگ‌های طولانی و پرخرج با روم در غرب، و نبردهای بی‌دری با اقوام بیابانگرد در مرزهای شرقی و از سوی دیگر به سبب اختلاف و نزاع بزرگان و اشراف، دچار فرسودگی و ضعف شده بود؛ به گونه‌ای که پس از خسرو پرویز در مدت کوتاهی بیش از ده تن به تخت شاهی نشستند.

۱- در سده‌های نخستین اسلامی، به بخش وسیعی از مناطق ساحلی جنوب خلیج فارس «بحرین» گفته می‌شد؛ ولی امروزه این نام بر کشور بحرین که جزیره‌ای در جنوب خلیج فارس است اطلاق می‌شود.

فعالیت ۱

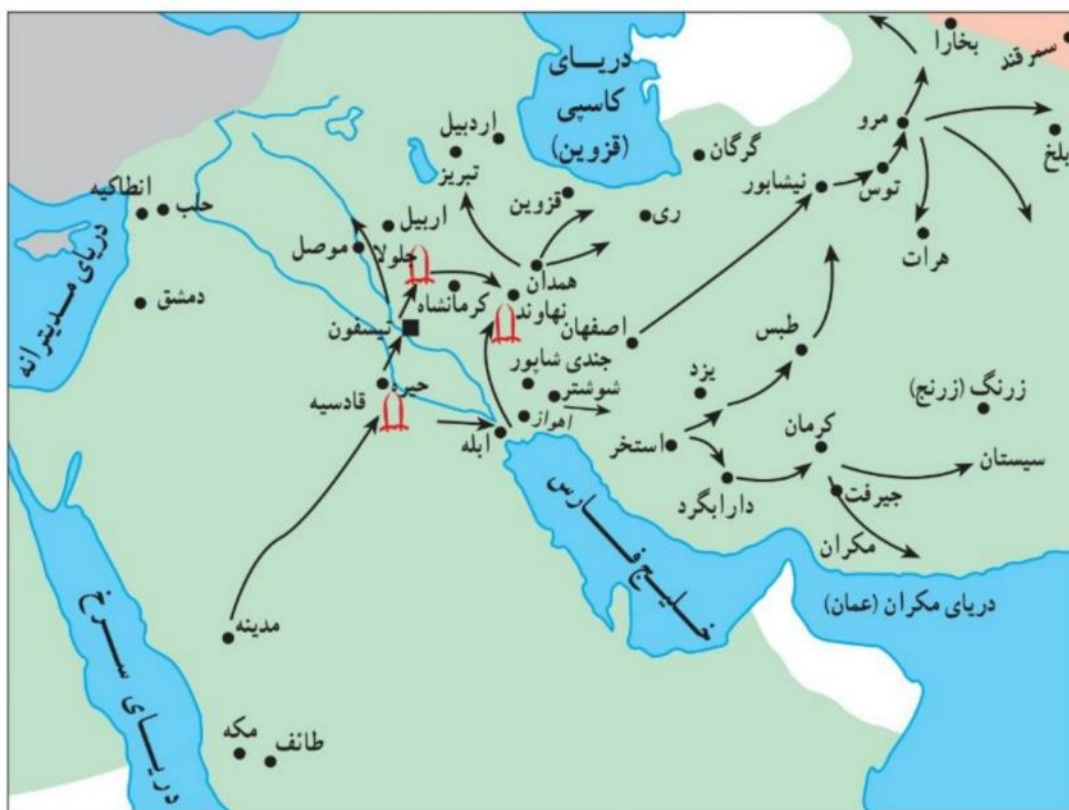
بررسی شواهد و مدارک

متن زیر را بخوانید و برداشت و تحلیل خود را از آن بیان کنید.

مُثنی بن حارثه، رئیس یکی از قبیله‌های عرب که در حمله به مرزهای ایران خیلی فعال بود، گفت: «در جاهلیت و اسلام با عرب و عجم جنگ کردم. به خدا سوگند که به روزگار جاهلیت یک صد عجم پرتوان‌تر از هزار عرب بود و اکنون یک صد عرب پرتوان‌تر از هزار عجم است» (طبری، تاریخ طبری، ج ۴، ص ۱۶۱۷).

سواد با مسلمانان اشاره کرد. ضمن آنکه خبر پیروزی خیره‌کننده اعراب مسلمان بر رومیان در شام، موجب تقویت روحیه و انگیزه جنگاوران عرب در قادسیه شد. ^۷ پس از سقوط تیسفون، بقایای ارتش ساسانی در جلولای گرد هم آمدند و با مهاجمان جنگیدند، اما شکست خوردند و بسیاری از آنان کشته شدند (۱۶ق).

۶) اعراب مسلمان نخست در قادسیه سپاه ایران را به سختی شکست دادند (۱۴ق) و تیسفون پایتخت پراوازه ساسانیان را پس از مدتی محاصره، تسخیر کردند (۱۶ق). ^۷ از عوامل شکست قادسیه، می‌توان به اختلاف‌های داخلی ایرانیان، ناامیدی رستم فرخزاد (فرمانده سپاه ساسانی) از پیروزی و همکاری برخی دهقانان^۱ و قبیله‌های عرب ساکن

نقشه فتوحات اعراب مسلمان در ایران

لینک دریافت فایل کامل در
تلگرام @s-m73javad
واتساپ 09013874879

۱-دهقان یا دهگان، به گروهی از زمین‌داران کوچک گفته می‌شد که در دوره ساسانی و قرون نخستین هجری، روستاها را اداره و مالیات‌ها را گردآوری می‌کردند.

بحث و گفت‌وگو

به دنبال پیروزی اعراب مسلمان در جنگ‌های قادسیه و جلولاء، سرتاسر سرزمین حاصلخیز و ثروتمند سواد به تصرف آنان درآمد. با توجه به اینکه این سرزمین با جنگ گشوده شده بود، تمام اموال و املاک آنجا به عنوان غنیمت به جنگجویان مسلمان تعلق می‌گرفت؛ اما عمر، خلیفه دوم، پس از مشورت با علی علیه السلام و برخی دیگر از صحابه، از تقسیم املاک مذکور خودداری کرد. به دستور او، دهقانان و کشاورزان آن سرزمین امان یافتند و به آنان اجازه داده شد که همچون گذشته بر روی زمین‌های آنجا کشاورزی کنند و در مقابل به مسلمانان جزیه و خراج دهند.

با راهنمایی دبیر درباره علل و آثار نظامی و اقتصادی این تصمیم خلیفه دوم، بحث و گفت‌وگو کنید.

- ۸) پیروزی اعراب مسلمان در جنگ نهاوند سرنوشت حکومت ساسانی را قطعی کرد (۲۱ق). فاتحان، این پیروزی را فتح الفتوح نامیدند. به دنبال آن، سپاهیان مسلمان از هر سوی به داخل ایران پیش‌تاختند و تا دوران خلافت عثمان، بیشتر شهرها و ولایات مختلف را یکی پس از دیگری به جنگ و یا صلح گشودند.^۱
- ساکنان برخی شهرها و مناطق ایران مانند همدان، ری، فارس و به خصوص شهر استخر که خاستگاه خاندان ساسانی بود، بارها بر اعراب شوریدند، اما از آنجایی که میان این شورش‌ها هماهنگی وجود نداشت، اعراب موفق به سرکوب آنها شدند. پرسش ۲

فعالیت ۲

بررسی شواهد و مدارک؛ صلح‌نامه‌ها

صلح‌نامه‌های میان ایرانیان و اعراب، حاوی نکات مهمی درباره چگونگی فتح ایران و برخوردهای فاتحان و مغلوبان است. قسمت‌هایی از چند صلح‌نامه را به دقت بخوانید و به پرسش‌های مربوط به آنها، پاسخ دهید.

صلح‌نامه نهاوند: «[فرمانده سپاه عرب] جان‌ها و مال‌ها و زمین‌هایشان را امان می‌دهد که کسی دینشان را تغییر ندهد و از انجام ترتیبات دینشان منع نکند، مادام که هر سال به عامل خویش جزیه دهند. مادام که ره‌مانده را رهنمایی کنند، راه‌ها را اصلاح کنند و هر کس از سپاه مسلمانان را که به آنها گذر کند [یک شبانه‌روز] مهمان کنند و مادام که نیک‌خواهی کنند. اگر خیانت کردند، ذمه ما از آنها بری باشد» (طبری، تاریخ طبری، ج ۵، ص ۱۹۶).

صلح‌نامه ری: «[یکی از بزرگان شهر] پانصد هزار درهم بداد تا تازیان کسی از ایشان را نکشند و به اسیری نبرند و آتشکده‌ای را ویران نکنند، و نیز خواستند که مقدار خراج ایشان برابر خراج اهل نهاوند باشد» (بلاذری، فتوح البلدان، ص ۱۲۰).

صلح‌نامه آذربایجان: «مرزبان بر همه آذربایجان از حدیفه بن یمان [فرمانده سپاه مسلمانان] طلب صلح کرد و بر آن شد که هشتصد هزار درهم بپردازد به آن شرط که حذیفه کسی را نکشد یا به اسیری نگیرد و آتشکده‌ای را ویران نسازد. اهل شیز^۱ را از پایکویی در روزهای عید و انجام مراسم دیگر باز ندارد» (همان، ص ۱۶۳).

الف) تعهدات ایرانیان و اعراب مسلمان را در این دو قرارداد صلح فهرست کنید.

ب) تعهدات اعراب مسلمان در این صلح‌نامه‌ها، دلالت بر چه مسائلی دارد؟

۱- آثار و بقایای شهر شیز یا تخت سلیمان، از جمله بقایای یکی از سه آتشکده بزرگ دوران ساسانی یعنی آتشکده آذرگشنسب که مخصوص شاهان بود، در جنوب دریاچه ارومیه در استان آذربایجان غربی بر جا مانده است.

۱- نواحی کوهستانی البرز، منطقه ماوراءالنهر و بخش‌های شرقی فلات ایران مانند زابل و کابل، بعدها در زمان امویان فتح شد.

۹- ایران در زمان خلفای نخستین چگونه اداره می شد؟

۱۰- ایران در زمان خلفای اموی چگونه اداره می شد؟

۱۱- معروفترین والیان اموی که در ایران حکومت کردند و به مردم ظلم کردند را بنویسید؟

۱۲- علت مهاجرت قبیله های عرب به ایران در قرن ۱ چه بود؟

بیشتر بدانیم

حاکمان و بزرگان محلی ایران و اعراب مسلمان

در جریان فتح ایران به ویژه پس از جنگ نهاوند، مرزبانان، دهقانان و حتی موبدان، به عنوان حاکمان و یا بزرگان محلی، از همراهی و همکاری با یزدگرد سوم^۱ دست کشیدند و هریک، براساس منافع و مصلحت خویش، با سپاهیان اعراب مسلمان که به حوزه فرمانروایی آنها می رسیدند، برخورد می کردند. برای نمونه، هرمزان، حاکم خوزستان، شهر شوشتر را مرکز فرماندهی خود قرار داد و به مقابله با اعراب برخاست، اما مهاجمان با همکاری یکی از ساکنان شهر به داخل شهر نفوذ کردند. هرمزان به اسارت افتاد و به مدینه فرستاده شد.^۲ شهرک، مرزبان فارس نیز با اعراب جنگید و کشته شد. مرزبانان برخی ولایات مانند آذربایجان و سیستان، مقاومت و جنگ در برابر سپاهیان مسلمان را بی فایده دانستند و به صلح با آنان رضایت دادند. برخی از حاکمان و بزرگان محلی از قبیل هیربدان^۳ نهاوند و دارابگرد، دهقان نیشابور و مرزبان توس برای نجات جان و اموال و یا حفظ موقعیت سیاسی و اجتماعی خود، با اعراب مسلمان همکاری کردند و آنان را در فتح ایران یاری دادند.

- ۱- یزدگرد سوم پس از جنگ نهاوند به سوی مرکز ایران و سپس خراسان رفت و سرانجام در سال ۳۱ق/ ۶۵۱م، به تحریک دهقان مرو، به دست آسیابانی در نزدیکی آن شهر کشته شد.
- ۲- هرمزان در مدینه مسلمان شد و گاهی توسط خلیفه دوم مورد مشورت قرار می گرفت. پس از قتل عمر بن خطاب توسط فیروز نهاوندی (ابولؤلؤ)، عبیدالله بن عمر، پسر خلیفه، هرمزان را به همراه زن و دختر خردسال ابولؤلؤ و یک ایرانی دیگر، به انتقام خون پدر، به قتل رساند.
- ۳- هیربد، عنوانی برای روحانیان زرتشتی بود که از نظر رتبه پس از موبدان قرار می گرفتند و وظایفی چون تعلیم و تربیت، خدمت در آشکده و قضاوت را بر عهده داشتند.

دو قرن حکومت اعراب بر ایران

الف) عصر خلفای نخستین

۹ (پس از فتح هر شهر و منطقه توسط اعراب مسلمان، به فرمان خلیفه، فردی از میان فرماندهان سپاه، سران قبیله ها و یا صحابه به حکومت آنجا منصوب می شد. از آنجاکه اعراب تجربه چندان در کشورداری نداشتند، اداره امور دیوانی، همچون گذشته در اختیار ایرانیان باقی ماند. محاسبه و دریافت مالیات ها همچنان توسط دبیران و دهقانان ایرانی انجام می گرفت. دفترهای دیوانی مثل گذشته به خط و زبان پهلوی نوشته می شد و سکه های ضرب شده توسط ساسانیان همچنان در گردش بود. به طور کلی، اعراب مسلمان تا زمانی که نافرمانی صورت نمی گرفت و قراردادهای صلح نقض نمی شد، در اداره امور شهرها و روستاها دخالتی نمی کردند.) ۹

ب) دوره خلافت امویان

۱۰ (در زمان حکومت بنی امیه، مناطق مختلف ایران تحت فرمان و نظارت والی عراق اداره می شد؛ البته در مواقعی نیز خلفای

اموی در عزل و نصب حاکمان مناطق مهمی مانند خراسان و آذربایجان به طور مستقیم دخالت می کردند. در آن دوره، حکومت شهرها و مناطق مختلف دنیای اسلامی از جمله ایران در انحصار کامل اشرافیت اموی و سران قبیله های عرب متحد آنان قرار داشت.) ۱۱ (زباده بن آیه، پسرش عبیدالله، حجاج بن یوسف ثقفی و یوسف بن عمر از جمله معروفترین والیان اموی بودند که بر عراق و ایران فرمان راندند و به ایرانیان، خواه مسلمان و خواه غیرمسلمان، ظلم زیادی کردند.) ۱۱

۱۲ (مهاجرت قبیله های عرب به ایران در قرن اول، از جمله رویدادهایی است که آثار و نتایج سیاسی، اجتماعی و فرهنگی قابل توجهی بر جا گذاشت. این مهاجرت ها از دوران فتوحات و به هدف تحکیم سلطه مسلمانان بر ایران شروع شد و در دوره امویان شدت یافت؛ برای نمونه، در زمان معاویه ۵۰ هزار مرد جنگی عرب که شمار آنان، به همراه اعضای خانواده، به چندصد هزار نفر می رسید، به داخل ایران کوچ کردند.) ۱۲

بحث و گفت‌وگو

با راهنمایی دبیر، موضوع‌های زیر را به بحث بگذارید: الف) چرا بیشتر مهاجران عرب جذب مناطق خراسان و سیستان شدند؟ ب) تداوم اختلافات کهن قحطانی و عدناتی در میان مهاجران، چه پیامدی برای خلافت امویان در ایران و به خصوص خراسان داشت؟ پ) مهاجرت گسترده اعراب مسلمان به ایران از نظر اجتماعی و فرهنگی چه نتایجی می‌توانست داشته باشد؟

جنبش‌های ایرانیان در دو قرن نخست هجری

الف) جنبش‌های دوران خلافت امویان

خلافت اموی در حقیقت یک دولت عرب‌گرا بود و نسبت به غیرعرب‌ها، خشونت و نفرت خاصی نشان می‌داد و به تحقیر آنان می‌پرداخت. ایرانیان به خصوص مسلمانان ایرانی که موالی خوانده می‌شدند، در برابر رفتار تحقیرآمیز و قوم‌گرایانه بنی‌امیه، در دو بُعد سیاسی - نظامی و اجتماعی - فرهنگی عکس‌العمل نشان دادند و به مبارزه پرداختند. ^۳ **پرسش**

۱- جنبش‌های سیاسی - نظامی

ایرانیان که از بیدادگری امویان نسبت به خود و اهل بیت رسول خدا به ستوه آمده بودند، از هر فرصتی برای مبارزه با خلافت بنی‌امیه و پیوستن به قیام‌های ضداموی استفاده کردند. در درس ۶ این قیام‌ها را که در نهایت به سقوط حکومت امویان انجامید، مطالعه و بررسی کردید. ^{۱۳}

۲- جنبش اجتماعی - فرهنگی

در بُعد اجتماعی و فرهنگی، گروهی از اندیشمندان، شاعران و نویسندگان ایرانی با سیاست تعصب و تفاخرطلبی قومی و قبیله‌ای امویان به مخالفت برخاستند و با استناد به آیات قرآن و روایات پیامبر، بر برابری تمامی اقوام تأکید کردند. البته عده‌ای از آنان در این کار افراط کردند و از طریق مقایسه زندگی

بیشتر اعراب مهاجر با همان زندگی بدوی و خانه‌به‌دوشی در واحه‌های اطراف شهرها و روستاها مستقر شدند؛ تعدادی نیز در شهرها سکونت گزیدند و محله‌هایی خاص خود به وجود آوردند. مجاورت اعراب در ابتدا برای ایرانیان ناخوشایند بود و از این رو، در برخی جاها مانند قم، با آنان درگیر شدند و در مواردی دیگر ساکنان محلی، آن منطقه را ترک کردند. به تدریج شرایط مناسبی برای همزیستی مسالمت‌آمیز و همکاری میان ایرانیان با مهاجران عرب، نخست در زمینه تجارت و کشاورزی و سپس در زمینه‌های فرهنگی و اجتماعی به وجود آمد و کم‌کم مهاجران جذب فرهنگ ایرانی شدند. ^{۱۳}

پ) عصر خلافت عباسیان

با روی کار آمدن خاندان بنی‌عباس و انتقال مرکز خلافت از دمشق به بغداد، شرایط و اوضاع سیاسی و اجتماعی به نفع ایرانیان تغییر محسوسی یافت. برخی از سیاستمداران و دیوان‌سالاران ایرانی در حکومت عباسیان، به مناصب سیاسی و نظامی مهمی مانند وزارت، فرماندهی سپاه و حکومت شهرها و مناطق دسترسی پیدا کردند و از نفوذ و قدرت خود برای ترقی جایگاه ایران و ایرانیان در دستگاه خلافت استفاده کردند. با این حال، تداوم سلطه اعراب بر ایران و برخی اقدام‌های عباسیان، زمینه ناخشنودی و مخالفت ایرانیان با خلافت عباسی را فراهم آورد.

۱۶ قیام های مختلفی در گوشه و کنار کشور شد (مهم ترین آنها جنبش هایی بود که به خونخواهی ابومسلم و یا تکریم خاطره او صورت گرفت و برای سال های متمادی عباسیان را به زحمت انداخت. رهبران این جنبش ها دارای ترکیبی از عقاید دینی و فلسفی اسلامی و غیراسلامی مانند زرتشتی، مانوی و مزدکی بودند. هرچند این جنبش ها سرکوب شدند، اما سلطه خلفای عباسی را بر مناطق شرقی ایران، به ویژه خراسان، سست کردند و زمینه مناسبی برای شکل گیری سلسله های ایرانی در آن مناطق فراهم آورد.) ۱۶

لینک دریافت فایل کامل در

تلگرام @s-m73javad

واتساپ 09013874879

جنبش های ایرانی در دوره اول خلافت عباسیان

جنبش سنیاد	سنیاد یکی از سرداران زرتشتی ابومسلم و به قولی نایب او بود، که پس از قتل ابومسلم به دست منصور، خلیفه عباسی (۱۳۷ق)، به خونخواهی او در نیشابور قیام کرد. این قیام، کوتاه ولی خونین و هولناک بود. عده زیادی از پیروان ادیان و مذاهب مختلف در خراسان، ری و طبرستان به دور او گرد آمدند. سنیاد به سرعت نیشابور، قومس، ری و قزوین را گرفت؛ ولی در جنگ با سپاه عباسی شکست خورد و اندکی بعد به دست اسفید طبرستان کشته شد. دسته ای از هواداران سنیاد، پس از مرگش به وی وفادار ماندند.
جنبش اسحاق ترک	اسحاق ترک یکی از داعیان ابومسلم و شخصیتی برجسته در میان سپاه جامگان بود و چون در میان ترکان ماوراءالنهر فعالیت می کرد، به اسحاق ترک معروف شد. وی مردم را به ابومسلم دعوت می کرد و مدعی بود که ابومسلم، فرستاده زرتشت است، نمرده؛ در کوه های ری مقیم است و در وقت معین خروج خواهد کرد. وی تنها به دعوت اکتفا کرد و هیچ گونه رویارویی میان او و پیروانش با مأموران خلافت روی نداد.
جنبش استادسیس	یکی از گسترده ترین جنبش هایی که با خاطره ابومسلم گره خورده، جنبش استادسیس در یادغیس خراسان بود که حدود سال ۱۵۰ق آغاز شد. با شروع جنبش استادسیس، گروه های زیادی از مردم با بیل، پارو و تبر با او همراه و همداستان شدند. دامنه جنبش او به سیستان نیز سرایت کرد. استادسیس، با شکست عاملان خلافت، بر بسیاری از شهرها و مناطق خراسان دست یافت و بر سپاهیان عباسی در چند جنگ پیروز شد، اما سرانجام از سپاه خلیفه شکست خورد (۱۵۱ق) و در اسارت کشته شد. جنبش استادسیس هم صیغه دینی داشت. گفته شده است که او ادعای پیغمبری داشت و خود را یکی از موعودهای زرتشت می شمرد که به اعتقاد زرتشتیان پس از هر هزاره ظهور می کنند.
جنبش مقنن	مقنن که از سرهنگان ابومسلم بود به تناسخ گرایید و مدعی شد روح خدا در جسم ابومسلم و روح ابومسلم در جسم او (مقنن) حلول کرده است. یاران او که بیشتر از روستاییان و موالی ماوراءالنهر و خراسان بودند، برای نشان دادن مخالفت خود با عباسیان، لباس سفید به تن کردند و به سپیدجامگان معروف شدند. جنبش دینی - سیاسی مقنن حدود چهارده سال در ماوراءالنهر عاملان خلافت را به خود مشغول کرد و سرانجام با ناپدید شدن رهبر جنبش در قلعه ای که محاصره شده بود، به پایان رسید (۱۶۳ق).
جنبش بابک	جنبش بابک خرمدین یکی از بزرگ ترین جنبش هایی بود که در پیوند با نام و خاطره ابومسلم آغاز شد و سال های طولانی مایه وحشت خلیفه بغداد شد. خرمدینان، به رهبری بابک، قلعه ای مستحکم را در آذربایجان پایگاه خود قرار دادند و با نیروهای خلافت عباسی و عاملانش به مبارزه پرداختند. خرمدینان که گرایش مزدکی داشتند، مرگ ابومسلم را انکار می کردند و معتقد بودند که ابومسلم باز خواهد گشت تا عدالت را در جهان برقرار کند. این جنبش سرانجام توسط افشین، سردار ایرانی که به فرمان معتمد خلیفه عباسی مأمور جنگ با بابک شده بود، از میان برداشته شد. بابک که به اسارت درآمده بود، در بغداد به طرز بی رحمانه ای کشته شد (۲۲۳ق).

فعالیت ۳

مطالب جدول بالا را به دقت بخوانید و پاسخ پرسش های زیر را از آن استخراج و استنباط کنید.

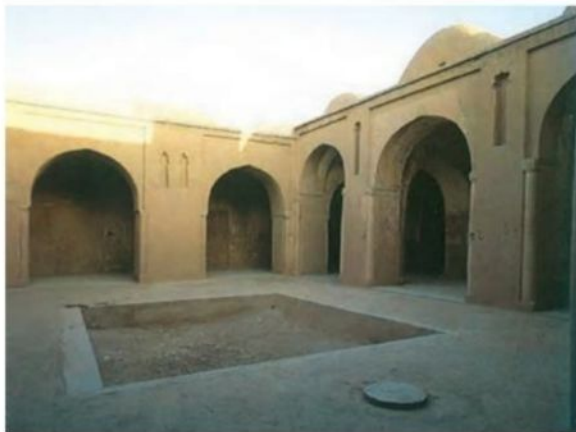
۱- از نظر دینی و مذهبی، جنبش های مذکور چه وجه مشترکی داشتند؟

۲- به لحاظ سیاسی، نکته مشترک جنبش های فوق چیست؟

اسلام‌پذیری ایرانیان

فکر کنیم و پاسخ دهیم

صلح‌نامه‌هایی که میان ایرانیان و اعراب مسلمان در جریان فتح ایران منعقد شد، حاوی چه شواهدی دربارهٔ روند اسلام‌پذیری مردم ایران هستند؟

مسجد فهرج - یزد

اجتماعی و نیز گرفتن جزیه از نو مسلمانیان، از جمله این رفتارهای

۴ پرسش (ناصواب بود)

۱۷ (به دنبال بهبود موقعیت سیاسی و اجتماعی ایرانیان در عصر خلافت عباسیان، گرایش به اسلام در ایران شتاب گرفت و سرانجام با روی کار آمدن سلسله‌های ایرانی در گوشه و کنار ایران، بیشتر ایرانیان مسلمان شدند.) ۱۷

روند اسلام آوردن مردم ایران

۴ پرسش (شواهد و مستندات تاریخی دلالت بر آن دارد که روند اسلام‌پذیری

ایرانیان تدریجی بوده است. اگرچه بیشتر شهرها و مناطق ایران در کمتر از ۲۰ سال به تسخیر اعراب مسلمان درآمد، اما روند پذیرش اسلام، چندین قرن به طول انجامید.

از اشاره‌های کوتاه منابع تاریخی می‌توان فهمید که در خلال فتح ایران، عده کمی از ایرانیان به اسلام گرویدند. تعدادی از دهقانان و دیگر بزرگان محلی و دسته‌هایی از جنگاوران، از جمله گروه‌هایی بودند که در جریان فتح ایران مسلمان شدند؛ برای نمونه، در جنگ قادسیه، دسته‌ای از سپاه ساسانیان به دین اسلام درآمدند و به اعراب پیوستند. ساکنان شهر پادگان قزوین نیز همگی یکجا مسلمان شدند. در دوران خلافت بنی امیه نیز روند پذیرش اسلام در ایران کند بود. رفتار غیراسلامی برخی از حاکمان اموی، محدودیت‌ها و موانعی را بر سر راه گروش به اسلام ایجاد کرد. قرار دادن مسلمانان غیرعرب در ردیف موالی و محروم کردن آنان از پاره‌ای حقوق

فعالیت ۴

بررسی شواهد و مدارک

متن زیر را بخوانید و توضیح دهید که چه برداشتی از آن دربارهٔ روند مسلمان شدن ایرانیان در فارس دارید. ابواسحاق ابراهیم بن محمد اصطخری (استخری) (د ۳۴۶ق) از مردم استخر فارس در کتاب جغرافیایی مسالک و ممالک در خصوص دین مردم فارس می‌نویسد: «در پارس گبرکان^۱ و ترساآن^۲ و جُهودان^۳ باشند، و غلبه گبرکان دارند. و جهودان اندکی باشند، و کتاب‌های گبرکان و آتشکده‌ها و آداب گبرکی هنوز در میان پارسیان هست. و به هیچ ولایت اسلام چندان گبر نباشد کی در ولایت پارس - کی دار مُلک ایشان بودست» (اصطخری، مسالک و ممالک، ص ۱۲۱).

۱- زرتشتیان ۲- مسیحیان ۳- یهودیان

عوامل مؤثر در اسلام آوردن مردم ایران

۱۸

(الف) اسلام دینی جهانی است و تمام مردم جهان مخاطب آن به‌شمار می‌روند. پیام برادری و برابری اسلام و سادگی مناسک و آداب اسلامی، از جمله جذابیت‌های این دین برای ایرانیان بود. (ب) ساکنان ایران، خواه زرتشتی و خواه مسیحی و یهودی، یکتاپرست و معتقد به بهشت و جهنم و ظهور منجی بودند؛ بنابراین، درک و پذیرش جهان‌بینی توحیدی و پیام مکتب اسلام، برای آنان چندان دشوار و ناخوشایند نبود.

(ب) مهاجرت گسترده اعراب مسلمان به ایران، زمینه‌ساز آشنایی تدریجی ایرانیان با اسلام و گرویدن به آن شد. سادات علوی و شیعیانی که برای نجات از ظلم امویان و عباسیان به میهن ما پناه آوردند، نقش مهمی در این زمینه داشتند. ساکنان شهر قم و نیز شمار زیادی از مردم مازندران و گیلان، در نتیجه مهاجرت گروهی از شیعیان و علویان به دیار آنان، با اسلام آشنا و مسلمان شدند. حضور امام رضا علیه السلام و امامزادگان در ایران نیز بر توجه و گرایش اجداد ما به اسلام تأثیر داشت. (۱۸)

ضریح حرم حضرت معصومه علیها السلام - قم

حرم حضرت شاهچراغ علیه السلام - شیراز

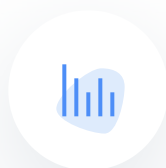
پرسش‌های نمونه

- ۱) زمینه‌های سیاسی شکست حکومت ساسانیان از اعراب مسلمان را شرح دهید.
- ۲) روند فتح ایران پس از جنگ نهاوند، چگونه پیش رفت؟
- ۳) علل جنبش‌های اجتماعی و سیاسی ایرانیان را در دوران خلافت امویان توضیح دهید.
- ۴) چرا روند اسلام‌پذیری ایرانیان در سده نخست هجری کند بود؟
- ۵) منابع تاریخی را که در این درس به آنها استناد شده‌است، فهرست کنید.
- ۶) نمودار خط زمان دو قرن اول هجری را ترسیم کنید و رویدادهایی را که در این درس به آنها اشاره شده‌است، بر روی آن نشان دهید.

اپلیکیشن درسی همیار

برنامه رایگان درسی همیار

تمام پایه ها

جواب کتاب ، تدریس و نمونه سوال

همیشه رایگان

برنامه همیار کاملا رایگان میباشد